

УДК 929 Шевченко

Віталій Гусар

*старший викладач кафедри культури
та соціально-гуманітарних дисциплін НАОМА*

Сакральне та божественне у творчості Т. Г. Шевченка

Анотація. На основі дослідження творчості Т. Шевченка визначені особливості персонального ставлення поета до релігії, віри, священного та сакрального, а також окремі елементи релігійних традицій українського народного середовища.

Ключові слова: сакральне, божественне, святе, релігійний світогляд, релігійна свідомість, релігійні погляди, християнське світобачення, антропоцентризм, гомоцентризм.

Актуальність теми. Творчості Т. Г. Шевченка в усі часи приділялося чимало уваги. І в імперській Росії, і в часи СРСР і, звичайно, після постання незалежної української держави наприкінці ХХ століття. У цей новітній час в історії України, який чимало провідних національних істориків називають «третім українським відродженням», цілком логічно з'являється підвищений інтерес до творчості Великого Кобзаря.

У незалежній Україні відбуваються значні зміни в суспільно-політичній, економічній, соціальній та духовній сферах. Надважливі та доволі складні процеси відбуваються в релігійному середовищі, пов'язані, у першу чергу, з підвищеним інтересом українських громадян до релігії та церкви. Російська Православна Церква втрачає в Україні частину своїх парафій. В результаті розколу утворюється Українська православна церква — Київський Патріархат. Відновлюються Українська греко-католицька церква, Українська автокефальна православна церква, відбувається чимало інших важливих процесів. За таких умов ставлення до віри, священного і святого Великого Українського Пророка набуває особливого значення. Серед головних слід виділити питання про власне поетове позиціонування щодо церкви і віри.

Аналіз останніх досліджень і мета роботи. Ставлення Т. Г. Шевченка до віри викликало інтерес багатьох дослідників його творчості у різні часи, і їхнє ставлення до Т. Шевченка та його творчості є досить неоднозначним. Певною мірою їхня позиція визначалася домінуючою на той час ідеологічною доктриною.

Чимало уваги досліджуваній темі у своїх працях приділили такі науковці, як С. Балей, Є. Сверстюк, Д. Чижевський, А. Колодний, Я. Дашкевич, Л. Юдіна, І. Огієнко, Д. Грабович, В. Мокрий, С. Росовецький та багато інших.

Так, на думку російського критика, письменника і перекладача В. Топорова у творчості поета міфопоетична спадщина язичницької епохи зустрілася з колом ідей і образів християнства.

А дослідниця творчості поета Л. Юдіна наголошує на тому, що «християнське світобачення та спосіб мислення Т. Шевченко засвоював від родичів та односельчан» [20]. Отже, його ставлення до віри поєднувало традиційну українську народну релігійність, в основі якої містилося чимало давніх праслов'янських вірувань та домінуюче в Україні православ'я.

Деякі дослідники наголошували на присутності релігійно-вільнодумних та клерикальних акцентів у творчості поета. Слід погодитися з оцінкою українського культурного вченого, президента Української асоціації релігієзнавців, професора А. Колодного, що світогляд Т. Шевченка має надто складну мозаїку відтінків.

Український письменник, доктор філософії, автор численних статей з літературознавства, психології і релігієзнавства Є. Сверстюк наголошує, що «Т. Шевченко виробив власне бачення Бога, святості та християнства» [10].

Метою статті є дослідження літературної спадщини поета для визначення власного ставлення Т. Шевченка до віри, релігії, церкви, сакрального та божественного.

Виклад основного матеріалу. Епіграфом до статті можемо вважати відомий вірш Т. Шевченка «Заповіт». Здавалося б ця персоніфікована, глибоко інтровертивна і занадто індивідуалізована поезія митця сповнена виключно глибинних, навіть інтимних емоцій самого Тараса Шевченка. Ще зовсім молода людина (вірш написано 25 грудня 1845 року), підводить ризику під своїм ще не прожитим життям. Сумні ноти «Як умру, то поховайте» продовжуються словами, сповненими світлого, ніжного почуття любові до української природи, величного Дніпра, Батьківщини: «на Вкраїні милій, // щоб лани широкополі, // і Дніпро, і кручі // було видно, було чути // як реве ревучий» [16, с. 211]. Ця зовнішня емоційність поета трансформується у індивідуальну самовизначеність і самовіддану жертвону патріотичність громадянина. Зовсім іншою парадигмою означаються рядки, котрі насторожують своєю необачливою сміливістю, тінейджерським нехтуванням власної безпеки, несподіваною жорсткістю та вільнодумством. І до певного часу — це лише заповіт величної постаті минулого (Т. Шевченка) нащадкам — українцям сьогодення. Згадаймо фінальні рядки вірша — несподівані, пророчі, злободенні: «Як понесе з України // у синєє море // кров ворожу — отойді я // і лани, і гори — // все покину і долину // до самого Бога // помолитися ... а до того // я не знаю Бога»... [16, с. 211].

Талановитий художник, відомий вже за життя поет, великий український Пророк — Т. Г. Шевченко прожив коротке, але багатогранне життя. Він був охрещений у греко-католицькій церкві, яка у XIX ст. вже остаточно втратила свій суто теократичний характер (формула: клір без миру — мир без кліру) і стала пастирською церквою — церквою українського народу.

Відомий дослідник О. Я. Кониський, скрупульозно вивчаючи дитячий вік Тараса Шевченка, писав, що села Моринці, де Тарас народився і був похрещений, і Кирилівка, куди переїхав разом з батьками у 1816 р., належали до Вільшанського «ключа». Посилаючись на пам'ятку «Книги Киевской епархии», видану у 1882 р. (с. 75, 77), він стверджує: «Ще в першій половині XVIII віку в обох селах були церкви греко-католицької релігії во ім'я св. Івана Богослова». А в примітці додає: «...нині в обох селах дерев'яні церкви во ім'я того ж таки святого. В Моринцях замість старої церкви збудовано нову в 1875 р., а в Кирилівці і досі стоїть церква, збудована замість старої ще у 1792 р.» [6].

Саме в цей час і на цих теренах формується релігійна свідомість Тараса. Батьки охрестили його за місцевою традицією 28 лютого (12 березня за н. ст.) 1814 р. Обряд хрещення провів греко-католицький священник Олексій Базаринський, а хрещеним батьком було обрано селянина з с. Моринці Звенигородського повіту Київської губернії (нині — Черкаська обл.) — Григорія Дяденка.

Слід зауважити, що принаймні до 1768 р. ніяких конфесійних змін у Моринцях бути не могло (у 1839 р. Греко-католицька церква перейшла в підпорядкування Священного синоду), і можна впевнено стверджувати, що дід Тараса, Іван Андрійович (1757 р. нар.) та його дружина Марфа (1766 р. нар.) були греко-католиками.

Релігійні погляди, християнське світобачення та спосіб мислення Тарас засвоював від діда, родичів, односельчан — від тих, у чиєму оточенні він зростав, чий світогляд сприймав як повітря. Перші відомості про віру, церкву хлопчик одержав від батька, людини релігійної і досить освіченої для свого часу. Щонеділі та на свята батько вдома читав вголос Святе Письмо та Четы-Мінеї св. Дмитрія Ростовського.

На формування релігійного світогляду Т. Шевченка, зокрема в дитячі роки, значний вплив мала і сільська церква, де хлопець, разом з односельчанами регулярно слухав відправи та проповіді сільського священника, відвідував уроки із Євангелія, читання Псалтиря, Житія святих. Усе це мало застати в душу дитині та залишитись там назавжди і як глибока віра, і як усталена традиція. Звідси особливий сентимент поета до Старого Письма, зокрема до Давидових псалмів. Відомо, що у підлітковому віці Тарас разом із сестрами відвідував Лебединський жіночий монастир (заснований у 1779 р.). Там слухав оповідання стареньких ченців, серед яких були й ті, які на власні очі бачили Коліївщину 1768 р. [8]. У дитинстві він був дійсно побожним. Ця особлива релігійна екзальтація продемонстрована поетом у вірші «Мені тринадцятий минало: «Мені так любо, любо стало // Неначе в Бога ... // А я собі у бур'яні // Молюся Богу... І не знаю ...// Чому маленькому мені // Тоді так приязно молилось // Чого так весело було?» [17].

У наступні роки свого життя Т. Шевченко продовжує вивчати Святе Письмо та знайомитись з релігійною літературою. Читає роботи з історії християнства, про вірування народів стародавнього світу (єгиптян, античних греків і

римлян), дещо про іудаїзм та мусульманство. Цікавиться історією України, зокрема козацьким періодом, що остаточно кристалізує патріотичну зорієнтованість його позиції. Особливе ж місце належить Біблії.

Слушною є думка академіка О. І. Білецького: «В українській літературі вплив Біблії легко простежити аж до XIX ст. включно. Пригадаймо роль, яку відіграють біблійні образи, поставлені на службу революційній боротьбі, в поезії Т. Г. Шевченка: дійові особи з «Книги царств» придалися для антимоноархічної сатири («Саул», «Старенька сестро Аполлона»), мотиви так званих пророчих книг — для віршів, що гнівно картають суспільні болячки і розкривають перспективи світлого майбутнього («Ісаїя. Глава 35», «Осії, глава XIV», «Подражаніє Іезекілю. Глава 19»). Біблійний матеріал тут всюди переусвідомлений, перероблений, сповнений іншого ідейного та гуманістичного змісту» [2].

На початку періоду «трьох літ» відбувається подальша еволюція поглядів Шевченка щодо релігії та Бога. Голос героя з поеми «Тризна», написаної російською, звучить мовою старозавітних пророків, не пасивним голосом більш ранньої поеми «Перебендя», не голосом старого кобзаря-лірника, а словом виразника народних сподівань. Безіменний герой Шевченка страждає за мільйони та прагне пізнати таємницю Божої любові, відчути Господню благодать, щоб навчитися любити гордовитих і пихатих. Дістати пророчу силу слова «лагідного», «здержаного», яке спроможне пом'якшити задубілі серця народних гнобителів, подарує йому віру в Бога: «В ком веры нет // — надежды нет! // Надежда — Бог, а вера — свет» [16, с. 40].

Найповніше ідея непересічної духовної цінності Христового вчення, євангельських заповідей втілена в поемах «Неофіти» та «Марія». Проповідь апостола несе людям: «Любов, і правду, і добро, // Добро найкраще на світі, // То братолюбіє» («Неофіти»). Бог є втіленням правди, є самою правдою: «Молітьесь богові одному, // Молітьесь правді на землі, // А більше на землі нікому // Не поклонітьесь. // Все брехня — Попи й царі» («Неофіти») [17, с. 109].

Світло істини несе лише слово, що йде від Бога. У цьому смисловому плані Шевченкова поезія продовжує євангельську традицію персоналізації слова, отождолення слова й Бога. Слово, як і Бог, — поза часом і простором, і, подібно до Бога, є духовною енергією, з якої постав світ: «Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього...», і далі: «І Слово сталося тілом, і перебувало між нами, повне благодаті та правди...» (Святе Євангеліє від Іоанна).

Провідний мотив вищої божественної природи слова втілюється і через відповідний лексичний ряд. Ключове поняття «слово» і в згадуваних поемах, і в інших творах Шевченка постійно супроводжують епітети «святеє», «боже», «огненне», «живеє», «слово правди», «слово істини», «Господа глаголи», «велике Христове слово», «те слово», «божеє кадило», «кадило істини».

Зважаючи на це, варто детальніше зупинитися і на семантиці слова «святий» у Шевченкових текстах. Означення «святий» належить до найулюблені-

ших Шевченкових епітетів, і в поетичних творах, і в прозі, і в щоденнику та листуванні. «Словник мови Шевченка» фіксує 344 слововживання прикметника «святий» у текстах поета, диференціюючи його значення під чотирма рубриками: «1. Означення до різноманітних понять, зв'язаних з релігією. 2. У християнському культі: той, що провів життя в служінні Богу й церкві. 3. Те, до чого ставляться з пошаною, любов'ю. 4. Істинний, морально чистий, спрямований до високої мети» [9].

Саму ідею святості Шевченко трактує в християнському дусі як первозданий стан праведності, любові та гармонії. Порушення первісного стану святості призвело до домінування у владних колах темних сил. Саме так вирішує поет тему першопричини панування всесвітнього зла у вірші «Пророк». Творець карає людство за ігнорування святого слова, посланого їм через пророків: «І праведно Господь великий, // Мов на звірей тих лютих, диких, // Кайдани повелів кувать, // Глибокі тюрми покопать. // І роде лютий і жестокий! // Во-місто кроткого пророка... Царя вам повелів надать!» [16, с. 305].

Невипадково пророчі слова асоціюються з первинними животворними духовними силами і отожднюються з водою й вогнем, древніми сакралізованими чистими стихіями: «Неначе наш Дніпро широкий, // Слова його лились, текли // І в серце падали глибоко! // Огнем невидимим пекли // Замерзлі душі» [16, с. 305].

Таким чином, у художньому вирішенні одного з ключових понять поезії Шевченка — поняття святості, сакральності — знайшла своє продовження давньоруська традиція осмислення ідеї святості, в якій, за дослідженням В. М. Топорова, міфопоетична спадщина язичницької епохи зустрілася з колом ідей і образів християнства: «Загалом кажучи, сакральність (або навіть гіперсакральність) давньоруської традиції виявляється передусім в тому, що: 1) все в принципі має бути сакралізоване, освячене і тим самим вирване з-під влади злого начала... і — примиритися з меншим не можна — повернене до вихідного стану цілісності і незайманості; 2) існує єдина і універсальна мета (надмета), найзаповітніше бажання і найглибша мрія і надія — святе царство (святість, святий стан, святе життя) на землі і для людини; 3) сильним і актуальним є уповання на те, що цей святий стан може бути гранично наближений (або навіть сам відкритися, настати в просторі і часі «hie et hunc»...)» [11].

Та головним мотивом творчості Шевченка є людина як особистість. Її віра, наміри, сподівання, надії, прагнення, скорботи та відчай. Переживання героїв поезій глибоко індивідуальні, інтровертивні. Головною об'єднуючою складовою поетичних персонажів є страждання через порушення їхнього права на щастя, справедливість, відданість християнській моральності. Порушниками Божих законів виступають пани, москалі (ті, що прислугуюють імперії). У зв'язку з цим чимало дослідників цілком об'єктивно наголошують на антропоцентризмі Т. Шевченка, як на головному акценті його творчості та способі особистого світосприйняття. Однак, на думку автора, йдеться про теоцентризм за спеціальною формулою — людина — Бог, Бог — людина.

Догматизована формула християнства — «Господи прости мене грішного», доповнюється парадигмою богоподібності, позиційована на тонкій межі з еретицтвом — «прощаю тебе Господи» — за неухважність, непоспішність, за випробування і страждання. Але саме таким чином проявляється богоподібність людини, взаємозв'язок божественного та людського. «Основною рисою цілої духовної постаті Шевченка, провідним почуттям в цілій його творчості, основним патосом його життя», — писав дослідник творчості Т. Шевченка Дмитро Чижевський, — є *антропоцентризм*, тобто «...поставлення людини в центрі цілого буття, цілого світу — як природи і історії, так і усіх сфер культури» [14]. (Автор вважає за доцільне нагадати про позицію сучасних науковців, де акцент зміщується на поняття «екоцентризм» або «еко-етику» (Г. Г. Полікарпов, О. Kinne). В інших своїх дослідженнях, а саме «Т. Шевченко і Д. Штраус» (1925 р.), «Нариси з історії філософії на Україні» (1931 р.), «Шевченко й релігія» (1936 р.) — Д. Чижевський пробує з'ясувати головні прикмети Шевченкової версії християнського гуманізму. Велич та значущість людини підтверджує і «Щоденник» Шевченка, на початку якого поет пише: «... Забудьмо й простімо темних мучителів наших, як простив милосердний Чоловіколюбєць своїх жорстоких розпинателів!» [19].

Міркуючи про Шевченків антропоцентризм, чи «гомоцентризм» (за М. Коцюбинською), Д. Чижевський бере до уваги не стільки рефлексії поета на тему «чоловіколюбства», як певний примітивізм його власного стилю. Цей яскравий, послідовний, «безмежний» антропоцентризм, за Чижевським, є «однією з ознак поетичного стилю Шевченка» [13]. Насамперед, поетове ставлення до природи. «Для Шевченка природа є щось підрядне людині, є резонатор або дзеркало людських переживань і вдивляючись, і вслухаючись в неї, людина чує і бачить тільки себе саму» [15]. На цю особливість Шевченкової поезії звернув увагу й Іван Франко, обравши для габлітації «Наймичку» Т. Шевченка. Порівнюючи Шевченка-художника із Шевченком-поетом, І. Франко наголошує: «...Шевченко, хоч маляр і великий любитель пейзажів, у поезії не часто їх малював. Він концентрував тут свою увагу на людях, на їх чуттях і ділах» [12]. Досліджуючи закони версифікації М. Йогансен, з приводу Шевченкового образу «І небо невмите, і заспані хвилі...», зауважував: «...антропоморфізм досягає тут нечуваної доти виразності і конкретності — залежність ландшафту від настрою, їх тотожність навіть, що є одним з великих здобутків поезії, виступає цілком виразно» [4].

Тарас Шевченко досить вільно і, здавалося б, безсистемно вживає у своїх віршах прийменник «на» та «в» говорячи про Україну. Використання прийменника «на» перед назвою нашої держави («на Україні» замість «в Україні»), переважно росіянами, тим більше їхніми офіційними особами, що традиційно пояснюється «особенностями русської граматики», зачіпало патріотичні почуття українців не лише в минулому, а й сьогодні сприймається як образа. Українські філологи пояснюють це невіглаством, безграмотністю, а то й проявами шовінізму.

Згадаймо з цього приводу думку відомого українського філолога професора Олександра Пономаріва, який наголошував, що прийменник «на» з місцевим відмінком вживаємо при географічних назвах на питання «де» тільки тоді, коли територія, про яку йдеться, не окреслена докладно, не самостійне ціле, тільки складова частина якоїсь держави: на Поділлі, на Полтавщині, на Київщині, на Волині, на Буковині... До непродуманих традиційних форм належить і вислів на Україні, що має в нас прецікаву історію... Цілі віки ми чули то на Україні (від поляків), то «на Україне», а тому й защемили собі це «на Україні» як своє власне, зовсім забувши про його історичне походження й не відчуваючи, що це власне «на» — болоча й зневажлива ознака нашого колишнього повелення.

За дослідженнями українського вченого В. Скляренка, процес становлення поняття «Україна» був тривалим і поетапним. Вже після розпаду праслов'янської етномовної спільноти (можливо, в антський період) у східних слов'ян від слова «украї», за допомогою того ж суфікса «-ін-а» виникло слово «Україна» (Ukraina) із значенням «відділений шматок землі; відділена частина території племені».

Тарас Шевченко у своїх поезіях досить часто використовує прийменник «на» та «в». У поемі «Княжна» читаємо: «І хто знає, що діється // В нас на Україні?... Село на нашій Україні — // Неначе писанка, село // ... І сині гори за Дніпром // Сам Бог витяє над селом» [18, с. 11], або у вірші «N.N.»: «...А я дивлюся... і серцем лину // В темний садочок на Україну //... Ой зоре! зоре! — і сльози кануть // Чи ти зійшла вже і на Україні?» [16, с. 11], і в поезії: «Мені невесело було // Й на нашій славній Україні // Та, мабуть, весело й не буде // І на Україні...» [16, с. 356]. Додатковий акцент до вже наведених прикладів знаходимо у написаному Т. Шевченком в Орській фортеці у 1847 р. вірші «Сон» («Гори мої високії...»): «Простіть, високії, мені! // Високії! і голубії! // Найкращі в світі! Найсвятії! // Простіть!.. Я Богу помолюсь...// Я так її, я так люблю // Мою Україну убогу, // Що проклену святого Бога, // За неї душу погублю!» [16, с. 248].

Отже, акцент робиться на власне поетове світосприйняття, світобачення рідної, милої його серцю України, як «Раю», якщо і не біблійного, то власного поетового «Едему». Це чарівна земля, куди лине серце Шевченка, дорікаючи Господові: «Може, Бог так хоче? // Боже! Боже! Даєш волю... // Не даєш на рай веселий // На світ твій великий // Надивитись, намолитись // І заснуть навіки» («Княжна») [18, с. 12], а в поемі «Чернець» поет скаржить на свою лиху долю та страждає від того: «Що я Україну забуваю // Або лукавих проклинаю // За те, що я тепер терплю // Єй-богу, братія, прощаю // І милосердому молюсь...» («Чернець») [16, с. 257]. Поет свідомо, розповідаючи про Україну, змінює наголос на корінь «рай»: «Що я Україну забуваю, «Чи ти зійшла вже і на Україні?» — таких прикладів можемо навести чимало.

Тарас Шевченко багато подорожував Україною. Його знання про рідну землю були не з книжок, він отримував їх як очевидець. Він бачив величні ко-

зацькі могили — кургани, згадуючи про них: «Як у полі на могилі // Вовкулак ночує...» («Княжна») [18, с. 14], «Нивами, ланами // Високими могилами...» («Сон») [16, с. 152]. Ці сакральні споруди священні для Шевченка не тільки тому, що були останнім вічним пристанищем прадавніх володарів войовничих кочовиків українських степів, але й місцями упокоєння козаків-лицарів. Тож і про себе він молить у своєму «Заповіті»: «Як умру, то поховайте // Мене на могилі...», в кургані, на підвищенні, у святому місці — ближче до Бога. Та не тільки високі могили сакралізуються Шевченком, він пише й про Київ: «Святий Київ наш великий // Святим дивом сяють // Храми Божі, ніби з самим // Богом розмовляють», «У Києві, мов на небі... // О Боже мій милий!» («Варнак») [16, с. 274].

Проблему священного та святого у творчості Шевченка варто сприймати насамперед як його ставлення до християнської релігії, що визначалося кількома чинниками. По-перше, це — традиційна українська народна релігійність, в основі якої чимало давніх праслов'янських вірувань. Дослідник творчості Шевченка С. Балей писав: «...якщо під релігійністю слід розуміти не догматизовану християнську віру, а високо розвинуту спосібність до дізнання космічних почувань», то «Шевченка безперечно треба би зачислити до ряду релігійних людей». На його думку: «...в Шевченка була жива потреба вживатися в безмір вселенної, що давала йому хвилі космічного упоєння» [1]. Але саме це «дізнання космічних почувань», «вживання в безмір вселенної» і є важливою складовою «природних» архаїчних релігій.

По-друге, домінуюче в Україні православ'я з відповідними канонізованими богослужбовими практиками і віровченням безперечно впливало на його релігійні погляди. Воно було «злите» з традиційною українською релігійністю. Неможливо розмежувати дохристиянські і православні елементи в релігійності тодішнього українця. Ця особливість притаманна як українському, так і всьому східному християнству.

Шевченко добре знав православну обрядовість та релігійну літературу. В його часи участь у богослужіннях в українських селах була традиційно обов'язковою, а поняття «православний», «християнин» були для селян важливим елементом національної самоідентифікації.

Дослідник Шевченка М. Гнатишак ілюструє християнську релігійність Шевченка за допомогою статистичних даних. За його підрахунками, з 218 віршованих творів поета 17 становлять поетичні молитви (без врахування 10 псалмів та кількох наслідувань пророків). На біблійні сюжети написано 7 поем. Вислови «молитися» чи «Богу молитися» є в 150 творах, «перехреститися» — у 20, згадки про Бога зустрічаються у 143 творах, а слово «Бог», у т.ч. й Ісус Христос, вживається 600 разів, матір Божа згадується в 25 творах. Безліч згадок про Бога й молитву є у «Щоденнику» поета. Також релігійні висловлювання зустрічаються в 128-ми з 232-х Шевченкових листів [3].

Іван Огієнко (митрополит, український вчений, політичний діяч, історик церкви, дійсний член Наукового Товариства імені Тараса Шевченка) вважав,

що твори Шевченка «просякнуті глибокою й істотною релігійністю», а релігійно-вільнодумні та клерикальні акценти у творчості поета були «випадковою ненормальністю» та «виходили виключно з його розпачу» й «глибокої безнадії». «Якби сам Шевченко редагував «Кобзаря» — писав Огієнко, — він би викинув ці твори» [7].

Спроби аналізу релігійності Шевченка, у різних аспектах його творчості знаходимо у С. Балея, М. Драгоманова, І. Франка, Д. Чижевського, а із сучасних дослідників — Д. Грабовича, А. Колодного, В. Мокрого, С. Росовецького.

Важко не погодитися з А. Колодним, що «...світогляд Т. Шевченка має надто складну мозаїку відтінків. Одні його твори дають право для висновку про те, що він був релігійною людиною, інші — для твердження, що його вільнодумство має чітку іррелігійність в її людиноутверджувальній зорієнтованості» [5].

На думку Євгена Сверстюка: «...письменник виробив своє бачення Бога, святості та християнства. Воно було далеким від догматизованого бачення офіційних християнських церков, несло на собі печать тогочасних просвітницьких уподобань, але все-таки це бачення сформувалося в лоні християнства (переважно в його «українській редакції») і «Шевченка найприродніше осмислити в руслі української християнської традиції» [10].

Підсумовучи, вважаємо за потрібне акцентувати, що релігійність Шевченка, незважаючи на її певну «еретичність» та неортодоксальність, є близькою до «народного» християнства. Її слід пов'язувати як з певними «стандартами» тогочасної літературної традиції, так і зі звичним способом висловлення думок та відчуттів у середовищі українського селянства, де поряд з вкоріненою християнською релігією продовжують існувати давні традиційні дохристиянські язичницькі елементи. Причому, ті з них, які не були трансформовані та пристосовані християнством, виступають у вигляді міфічних та міфологічних сил й істот, які репрезентують демонічні та темні сили потойбічного світу. Релігійність Тараса Шевченка, безумовно, пов'язана і з його особистою позицією віруючої людини і християнина.

1. *Балей С.* Зібрання праць : у 5 т. / Степан Балей. — Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка». — Т. 1. — 2009. — 511 с.
2. *Білецький О. І.* Українські письменники : біо-бібліогр. словник: у 5 т. / гол. ред. кол. О. І. Білецький. — Х. : Прапор. — Т. 1. — 2005. — С. 134.
3. *Гнатишак М.* Тарас Шевченко і релігія / М. Гнатишак. — Львів : Вид-во Дзвони, 1936. — Ч. 1 — С. 18–20.
4. Майк Йогансен: проблема художньої моделі «людина і світ»: дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Мельников Ростислав Володимирович ; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Х., 1998. — С. 114.
5. *Колодний А. М.* Україна в її релігійних виявах / А. М. Колодний. — Львів : Сполом, 2005. — С. 139.
6. *Кониський О. Я.* Тарас Шевченко : хроніка його життя / Олександр Кониський ; Наук. т-во ім. Шевченка // Наукове товариство ім. Шевченка : збірник філологічної секції. — Т. 2. — 1901. — С. 11–12.

7. Огієнко Іван (митрополит Лларіон). Тарас Шевченко / упоряд., авт. передм. та комент. М. С. Тимошик. — К. : Наша культура і наука, 2004. — С. 145.
8. *Огоновський О.* Житте Тараса Шевченка / Омелян Огоновський / Читанка для селян і міщанства Львова. — Львів : [б. в.], 1876. — С. 23.
9. Словник мови Шевченка : в 2 т. / АН УРСР ; ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол. : В. С. Ващенко (відп. ред.) та ін. — К. : Наук. думка, 1964. — Т. 2. — С. 234–236.
10. *Сверстюк Є.* Шевченко і час / Євген Сверстюк ; Наук. т-во ім. Шевченка. — Київ ; Париж : Воскресіння, 1996. — С. 12.
11. *Топоров В. Н.* Из славянской языческой терминологии: индоевропейские истоки и тенденции развития // Этимология. 1986–1987. — М. : Наука, 1989. — С. — 19.
12. *Франко І.* Твори : в 20 т. — К. : Держполітвидав. — Т. 17 : Філософські, економічні та історичні статті. — 1956. — С. 102.
13. *Чижевський Д.* Нариси з історії філософії на Україні / Дмитро Чижевський. — Нью-Йорк : [б. в.], 1991. — С. 129.
14. *Чижевський Д.* Нариси з історії філософії на Україні / Дмитро Чижевський. — Нью-Йорк : [б. в.], 1991. — С. 128.
15. *Чижевський Д.* Філософські твори : у 4 т. — Київ : Смолоскип. — Т. 2 : Між інтелектом і культурою: дослідження з історії української філософії / Д. Чижевський ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України; Наук. т-во ім. Т. Шевченка ; Укр. Вільна Академія наук (США). — 2005. — С. 338.
16. *Шевченко Т. Г.* Малий Кобзар : збірник віршів / Т. Г. Шевченко. — Донецьк : Донецчина, 2008. — С. 211.
17. *Шевченко Тарас Григорович.* Кобзар / Тарас Шевченко; вступ. ст. О. Гончара. — К. : Дніпро, 1981. — С. 330–331.
18. *Шевченко Тарас Григорович.* Повне видання творів : [у 14 т.] / Тарас Шевченко — 2-е вид., допов. — Чикаго : Вид-во М. Денисюка, 1959–1963. — Т. 6 : Повісті й оповідання. Княжна. Художник. Наймишка. Варнак. — С. 11.
19. *Шевченко Тарас Григорович.* Повне зібрання творів: у 6 т. : / Тарас Шевченко : редкол. : М. К. Гудзій (голова) та ін. : АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. — К. : Вид-во АН УРСР. — Т. 2 : Поезії 1847–1861 / ред. Є. П. Кирилук; упоряд. В. С. Бородін та ін. — К., 1963. — С. 38.
20. *Юдіна Л. М.* Формування релігійного світогляду великого поета-провидця Т. Г. Шевченка / Л. М. Юдіна // Шевченкіана на початку XXI століття : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 190-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка 25 березня 2004 р. — Харків, 2004. — С. 6.

САКРАЛЬНОЕ И БОЖЕСТВЕННОЕ В ТВОРЧЕСТВЕ Т. Г. ШЕВЧЕНКО

Виталий Гусар

Аннотация. На основании исследования творчества Т. Шевченко определены особенности персонального отношения поэта к религии, вере, священному и сакральному, а также отдельные элементы религиозных традиций украинской народной среды.

Ключевые слова: сакральное, божественное, святое, религиозное восприятие, религиозное сознание, религиозные взгляды, христианское мировосприятие, антропоцентризм, гомоцентризм.

SACRED AND DIVINE IN THE WORK OF T. SHEVCHENKO

Vitaly Gusar

Annotation. Based on the study of the Taras Shevchenko the features of a personal attitude towards religion, faith, holy and sacred, as well as some elements of the religious traditions of the Ukrainian people's perception of the environment and the religious tenets of the ruling class of the empire of the nineteenth century.

Keywords: Sacred, divine, holy, religious worldview, religious consciousness, religious beliefs, Christian Worldview, anthropocentrism, homotsentryzm.

УДК 76.046(477)''18''

Олена Гомирева

аспірантка при кафедрі теорії та історії мистецтва НАОМА

**Художні аспекти графічної серії
Тараса Шевченка «Притча про блудного сина»**

Анотація. У статті йдеться про особливості художнього вирішення графічної серії Тараса Шевченка «Притча про блудного сина». Аналізуються композиційні, світлотіньові прийоми в контексті порівняння з принципами народного, академічного мистецтва, творчості Рембрандта.

Ключові слова: графіка, Шевченко, композиція, світлотінь, моделювання, академізм, Рембрандт.

Постановка проблеми. Графічна серія «Притча про блудного сина» є одним з неоднозначних творів Тараса Шевченка, як у змістовому плані, так і в мистецькому. Пропоноване дослідження має за мету акцентувати увагу не на семантичній розмаїтості «Притчі», а безпосередньо на художніх особливостях, якими послуговувався Шевченко, та їхній ролі у розкритті змісту. «Притча» є досить складним для аналізу твором, оскільки її формальні художні аспекти є синтетичними та поєднують чимало факторів, впливів, аналогій, схем, стилістичних прийомів, пов'язаних з усім мистецьким контекстом творчості Шевченка. Полістилізм художньої мови у «Притчі» набув неоднозначної форми, однак твір є самостійним, комплексним та оригінальним у доробку Шевченка, а тому потребує уважного і всебічного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Притча про блудного сина» є настільки складним багаторівневим комплексом, що для його всебічного аналізу необхідне ґрунтовне наукове дослідження. Свого часу науковці розкривали